

OPEN ACCESS

Směřování rodové politiky meklenburských vévodů v pozdním středověku a raném novověku na příkladu vývoje dynastického příběhu ve dvou dobových kronikách

Jan Tomášek

THE FAMILY POLITICS OF THE MECKLENBURG DUKES IN THE LATE MIDDLE AGES AND EARLY MODERN ERA, USING THE EXAMPLE OF THE EVOLUTION OF THE DYNASTIC STORY IN TWO PERIOD CHRONICLES

The article maps the period of the rise of the House of Mecklenburg from 1167 to 1348, when Mecklenburg was undergoing a long-term process of integrating into the imperial structures following the fall of the Obotritic tribal state. This process was officially finalised by Charles IV, who ceremonially raised the two brothers Albrecht II. and John I. to imperial Dukes in July 1348. Albrecht was an ambitious ruler and the period of his rule marked the beginning of powerful foreign policy of the House of Mecklenburg. With the rise of the House of Mecklenburg, the need for codification and legitimization of the ancient royal tradition arose in order to support the ambitions of the Mecklenburgs. This article also mentions several aspects of the evolution of genealogical and heraldic tales about the family in the works of Ernst Kirchberg and Nicolaus Marschalk.

KEYWORDS:

Mecklenburg; Charles IV.; Ernst Kirchberg; Nicolaus Marschalk; heraldic tale; Obotrites; Slavs; Brandenburg

Teritorium Svaté říše římské netvořilo, jak je všeobecně známo, kompaktní území, nýbrž konglomerát mnoha nesourodých oblastí, jejichž specifické a často obtížně přehledné společenské poměry představují dosud ne zcela vytěžené téma historického bádání. Mezi těmito oblastmi vynikal především zálabský prostor na severu říše. V oblasti historického Meklenburska, Braniborska, Pomořanska a obojí Lužice se po celé období raného a vrcholného středověku křížily zájmy sousedících států. Svůj význam si zálabský prostor udržel i v průběhu 14. století, kdy do místních neklidných poměrů zasáhl Karel IV. Karlova severní politika završená v roce 1373 ziskem Braniborska a braniborského kurfiřtského hlasu bývá označována za nejsložitější vojensko-diplomatickou operaci Karlovy vlády. Další cíle a plány, které již stárnoucí císař nestihl na severu říše realizovat, zůstávají nadále předmětem spekulací.¹

1 Ke Karlově severní politice více František KAVKA, *Vláda Karla IV. za jeho císařství (1355–1378). Země České koruny, rodová, říšská a evropská politika II (1355–1364)*, Praha 1993, s. 129–152. Braniborskou epizodu Lucemburků shrnuje Lenka BOBKOVÁ, *Markrabství Braniborské v rukou Lucemburků*, in: táž — Jana Konvičná (edd.), *Společné a rozdílné. Česká koruna v životě a vědomí jejích obyvatel ve 14.–16. století (Korunní země v dějinách českého státu II)*, Praha 2005, s. 159–190.

V každém případě Karlův zvýšený zájem o severoříšské oblasti na počátku a v závěru jeho vlády umožnil mocenský vzestup tamějších lucemburských spojenců. Mezi podporovatele Karlovy severní politiky patřili i páni z Meklenburku, jejichž panství lze označit za „nástupnický stát“ dosud ne zcela přesně definovaného slovanského, přesněji obodritského kmenového útvaru. V důsledku stabilizace meklenburského teritoria a zvýšené emancipace meklenburských pánů v říšské politice v průběhu 14. století vzrostla rovněž poptávka po vlastní rodové kronice, která by doložila vznešený původ a dlouhou tradici meklenburského rodu. Za tímto účelem došlo na konci sedmdesátých let 14. století k jakémusi znovunalezení slovanských kořenů a „královské“ tradice rodu Meklenburských, která byla později na přelomu 15. a 16. století v duchu nastupujícího humanismu přepracována do rodové genealogicko-erbovní pověsti. U zrodu této pověsti stáli kronikáři Ernst von Kirchberg a jeho pokračovatel Mikuláš Marschalk, jejichž jména a díla dosud zůstávala českému historickému bádání spíše neznámá.²

Kirchbergovo vyprávění o původu dynastie Meklenburských, přepracované o více než sto dvacet let později Mikulášem Marschalkem, se stalo „prodlouženou paží“ ctižádostivé meklenburské zahraniční politiky. Její zakladatelé, vévodští bratři Albrecht II. a Jan I., udržovali oboustranně výhodné spojení s Karlem IV. Pro Karla se Albrecht i Jan stali cennými spojenci v jeho severní politice, kdežto páni z Meklenburku spatřovali v Karlových plánech šanci naplnit své stále více narůstající ambice. Politický vzestup rodu Meklenburských, spojený rovněž s nárůstem rodového sebevědomí, přispěl v druhé polovině 14. století ke vzniku tzv. *Kirchbergovy rýmované kroniky*. Jejím autorovi Ernstu von Kirchbergovi svěřil vévoda Albrecht II. úkol vypracovat dějiny meklenburského vévodství a zároveň podat svědectví o královském původu meklenburských vládců jako podporu rodových mocenských ambicí.³

Rodové sebevědomí nekleslo ani Albrechtovým vzdáleným potomkům. O více než sto dvacet let později se na jeho plány pokusil navázat vévoda Albrecht VII. a jeho bratr Jindřich V. I tato doba si však vyžadovala připomenutí starobylého původu rodu, čehož se v návaznosti na Kirchberga zhostil rostocký učenec Mikuláš Marschalk. Předkládaný příspěvek si klade za cíl představit Kirchbergův a Marschalkův literárně-historický konstrukt jako prostředek legitimizace meklenburského politického úsilí a svědectví o budování rodové sebe prezentace v období vrcholného a pozdního středověku.⁴

2 Vzestup a utváření Meklenburska shrnuje Christa CORDSHAGEN, *Mecklenburg — Aufbau eines Landes. Von den Teilfürstentümern zum Herzogtum (1226–1600)*, in: Johannes Erichsen (ed.), *1000 Jahre Mecklenburg. Geschichte und Kunst einer europäischen Region*, Rostock 1995, s. 43–61.

3 Ke vztahu Karla IV. a Albrechta II. více Wolf-Dieter MOHRMANN, *Karl IV. und Herzog Albrecht II. von Mecklenburg*, *Blätter für deutsche Landesgeschichte* (dále jen BDLG) 114, 1978, s. 353–389. Albrechtovu zahraniční politiku poprvé velice obsáhle analyzoval Werner STRECKER, *Die äußere Politik Albrechts II. von Mecklenburg*, *Jahrbücher des Vereins für Mecklenburgische Geschichte und Altertumskunde* (dále jen JVMGA) 78, 1913, s. 1–300.

4 Více Oliver AUGÉ, *Mittelalterliche und frühneuzeitliche Geschichtsschreibung als verlängerter Arm der Politik? Eine Spurensuche bei Ernst von Kirchberg, Albert Krantz und Nikolaus Marschalk*, *Mecklenburgische Jahrbücher* (dále MJ) 123, 2008, s. 33–60.

Během své vlády mohl Albrecht II. navázat na výsledky usilovné práce svých předků po počátečním překotném období přestavby středověkého Meklenburska. První fáze tohoto procesu mezi lety 1167–1287, probíhající v souvislosti s německou východní kolonizací, představovala pro potomky posledního obodritského knížete Pribislava, který v roce 1167 přijal svoji zemi jako léno od Jindřicha Lva, značně hektické období. Kromě citelných územních ztrát a vychýlení rovnováhy moci ve prospěch místní šlechty lze ve zmíněném období pozorovat ne zcela vyjasněný společenský status meklenburských pánů, v jehož hodnocení panuje určitá nejistota i v odborné literatuře. S nástupem Albrechtova otce Jindřicha II. (1287), zvaného Meklenburský lev, je spojován počátek druhého vývojového období meklenburské dynastie, které ukončilo v červenci roku 1348 v Praze povýšení bratrů Albrechta II. a Jana I. do stavu říšských vévodů. Albrechtova pozornost se posléze zaměřila na znovuzískání území, která byla ztracena v letech 1167–1287. Nejprve je ovšem zapotřebí zmínit některé aspekty počátečního úpadku Meklenburska po kapitulaci knížete Pribislava.⁵

Postavení Meklenburských jakožto přímých nástupců slovanské vládnoucí dynastie Niklotovců se po pádu obodritského kmenového útvaru v roce 1167 výrazně zhoršilo. Održení nově vytvořeného hrabství Schwerin, spojené s narušením tradiční obodritské domény, a lenní podřízenost meklenburských knížat Sasku byly první velké ztráty, s nimiž se Pribislavovi potomci museli vyrovnat. Citelné oslabení rodové moci představovalo tzv. první meklenburské dělení v roce 1229, kdy synové Jindřicha Borwina II. rozdělili otcovo dědictví na čtyři údělná knížectví, čímž rovněž vznikly čtyři větve meklenburského rodu — páni z Meklenburku, páni z Werle,

5 Počátek meklenburského mocenského vzestupu a titulaturu jednotlivých meklenburských pánů shrnuje Helge BEI DER WIEDEN, *Die Anfänge des Hauses Mecklenburg: Wunsch und Wirklichkeit*, Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands (dále jen JBGMOD) 53, 2007, s. 1–20. Zejména nejnovější bádání zavedlo nepsané pravidlo označovat potomky knížete Pribislava jako knížata, přestože ve svých listinách užívali většinou jednoduchého titulu „dominus Magnopolensis“, „her zu Mekelnburg“ či predikátu „de Magnopoli“. Výjimečně se v dochovaném listinném materiálu objevuje titul „princeps“. Jednotlivé příklady ovšem svědčí o dvojmý významu toho označení. První odkazoval na starou obodritskou titulaturu — „princeps Sclavorum“, výjimečně „princeps Magnopolensis, Sclauorum, Kissinorum“ a zcela vzácně „de Slavia“, popřípadě „princeps Sclauie“. Označení „princeps Sclavorum“ nebo „dux Sclavorum“ navíc užívali pomořanští vévodové, přičemž dánští králové a královny se minimálně do rozpadu Kalmarské unie titulovali jako „Danorum Slavorumque rex“ a „Danorum Slavorumque regina“. V druhém případě se titul „princeps“ objevuje ve spojení s určitou osobou, a nikoliv zemí. Nejednalo se tudíž o hodnost — „excellentes principes Johannem et Nicolaum“, „princeps de Michelinburg Heinricus“, „princeps Heinricus Magnopolensis, Stargardie ac Rostock terrarum dominus“. K tomu s odkazy na jednotlivé příklady Ernst MÜNCH, *Mecklenburg auf dem Gipfel — Voraussetzungen und Folgen der Herzogswürde*, MJ 114, 1999, s. 49–63, zde s. 52–59. Tato neukotvenost meklenburské titulatury je patrná i v Karlově pražské listině z 8. července 1348, v jejíž latinské verzi jmenoval oba bratry Albrechta II. a Jana I. s jednoduchým predikátem „de Magnopoli“ a v německé „heren zu Mekelnburg“ (*Mecklenburgisches Urkundenbuch* (dále jako *MUB*) X, Verein für mecklenburgische Geschichte und Altertumskunde (ed.), Schwerin 1877, 6860 A, B, s. 194–197).

páni z Rostocku a páni z Parchimu. Území pánů z Meklenburku se tak v polovině 13. století zmenšilo na prostor mezi městy Dassow, Neubukow a ostrovem Poel na severu a městy Gadebusch a Brüel na jihu. Úpadku centrální moci ve prospěch místní šlechty napomohla i dlouhá nepřítomnost Jindřicha I. Poutníka, který na počátku roku 1272 upadl do arabského zajetí, v němž setrval téměř 27 let. Ani po svém návratu a ukončení sporů o regentství mezi svým bratrem a bratrancem nevyvinul Jindřich až do své smrti v roce 1302 žádnou výraznější aktivitu k napravení způsobených škod. Tento úkol spočinul na bedrech Jindřichova stejnojmenného syna.⁶

Více než čtyřicetiletá, zpočátku regentská a od roku 1302 samostatná vláda Jindřicha II. Lva znamenala nejen vnitřní stabilizaci meklenburského panství, ale také vytýčení základních směrů meklenburské zahraniční politiky. Na severovýchodě se snaha agilního knížete orientovala na získání panství Rostock a Stargard, kdežto na jihu usiloval o zabezpečení hranic s braniborskou Markou. Jindřich patrně stanovil rovněž několik dlouhodobých cílů, z nichž prioritu dostalo znovunabytí Schwerinu. Na konci Jindřichovy vlády v roce 1329 byla většina určených cílů splněna — v roce 1317 byl získán Stargard, 1320 panství Grabow a po vymření příbuzných pánů z Rostocku a konfliktu s Dánskem roku 1323 i Rostock, Gnoien a Schwaan. Další ambiciózní plány na ovládnutí ostrova Rujána nebo Schwerinu skončily neúspěchem. Stabilizace a přetvoření Meklenburska v jeden z významných mocenských faktorů na severu mělo ovšem do budoucna neblahý důsledek. Jindřichovi nástupci přebírali část svého panství jako léna od markrabat braniborských, vévodů sasko-lauenburských a dánských králů. Wolf-Dieter Mohrmann hovoří o tzv. vícenásobné vazalitě (*Mehrfachvasallität*). Za vlády Jindřichových synů vyvolaly zásahy Karla IV. do těchto práv několik vážných sporů.⁷

Karlova snaha zbavit Meklenbursko co nejvíce lenních závazků a podřídit jej přímo sobě upevňovala postavení Jindřichových synů Albrechta a Jana vůči jejich tradičním rivalům, zejména pak vůči vévodům pomořanským. Již 16. října 1347 udělil Karel oběma bratrům panství Stargard jako říšské léno, čímž ovšem zasáhl do práv braniborských markrabat. Dávná lenní podřízenost vůči sasko-lauenburským vévodům, nástupcům Jindřicha Lva, měla zaniknout výše zmíněným pražským povýšením ze dne 8. července 1348. V roce 1360 se Erich I. Sasko-Lauenburský zřekl svých lenních práv k meklenburským državám. Karlovi se tak podařilo zrušit lenní podřízenost

6 K politice Jindřicha Lva vůči Polabským Slovanům Hans-Otto GAETHKE, *Herzog Heinrich der Löwe und die Slawen nordöstlich der unteren Elbe*, Frankfurt am Main 1999, zejména s. 201–242. Vznik a vývoj schwerinského hrabství shrnuje Bernd Ulrich HUCKER, *Die Grafen von Schwerin: hoch- und spätmittelalterliche Landes- und Stadtherren in Mecklenburg (1160–1358)*, MJ 124, 2009, s. 31–45. O nejvýznamnější vedlejší větvi více Fred RUCHHÖFT, *Das Territorium der Herrschaft Werle*, MJ 121, 2006, s. 7–33. Situaci okolo zajetí Jindřicha I. Poutníka shrnuje Herbert EISENSTEIN, *Ägypten zur Zeit der Gefangenschaft Fürst Heinrichs I.*, MJ 116, 2001, s. 33–55.

7 Ucelená studie k osobě a politice Jindřicha II. Meklenburského v současné době chybí. Starší literaturu shrnuje Wolfgang HUSCHNER, *Heinrich II. von Mecklenburg, Anna von Sachsen-Wittenberg und die Klarissen*, MJ 123, 2008, s. 7–31, zde s. 7–12. K vícenásobné meklenburské vazalitě více W.-D. MOHRMANN, *Karl IV.*, s. 362.

Meklenburska vůči sasko-lauenburským vévodům a braniborským markrabatům, kterou paradoxně sám v roce 1373 obnovil, když Václav IV. udělil meklenburským vévodům z titulu braniborského markraběte zemi Priegnitz. V případě lenních práv dánského krále na panství Rostock se Karlovi nepodařilo dosáhnout podobného úspěchu. V mírové smlouvě z listopadu 1350 byla tato práva na rostockou oblast obnovena a meklenburské državy okolo Gnoienu ztratily status říšského léna, jehož udělení stvrzovala Karlova pražská listina z roku 1348.⁸

Na pozadí těchto událostí rozehrál Albrecht II. svoji vícefázovou velmocenskou politiku, jejíž výsledky měla později legitimizovat kronika Ernsta Kirchberga. První fáze navazovala na cíle vytýčené již Albrechtovým otcem. Významnou úlohu, jako v mnoha dalších Albrechtových plánech, sehrála sňatková politika. Sňatkem svého syna Albrechta III. s dcerou schwerinského hraběte Oty si v roce 1358 významně usnadnil odkoupení celého hrabství od jeho bratra Mikuláše.⁹

V druhé fázi se Albrechtova pozornost obrátila ke Skandinávii. Albrechtův zájem o dění na skandinávském poloostrově pramenil především z jeho sňatku s Eufemií Švédskou, dcerou krále Erika Magnussona a sestrou tehdejšího švédského krále Magnuse IV., s nímž Albrecht udržoval dlouhou dobu vřelé vztahy. Tíživá situace krále Magnuse nakonec přivedla Albrechta do opozice vůči svému švagrovi. Albrechtovo úsilí bylo korunováno úspěchem, když byl v únoru roku 1364 jeho stejnojmenný syn Albrecht III. korunován švédským králem.¹⁰

Zatímco první a druhá fáze meklenburské politiky proběhly bez jakéhokoliv či pod minimálním vlivem Karla IV., následující cíl vyžadoval přímou podporu císaře. Albrechtovy plány v konečném výsledku počítaly s rodovou hegemonií nejen v Meklenbursku a Švédsku, nýbrž i v Dánsku. Lešením budoucího meklenburského dominia

8 Něco podobného lze pozorovat i v Karlově udělení pomořanského vévodství Barninovi III. Pomořansko-Štětínskému z června roku 1348, čímž byla zrušena jeho závislost na Braniborsku. K tomu více Klaus CONRAD, *Die Belehnung der Herzöge von Pommern durch Karl IV. im Jahre 1348*, BDLG 114, 1978, s. 391–406. Domažlická listina Karla IV. o udělení Stargardu a braniborských lén Meklenburským MUB X, č. 6794, s. 145. Dávná podřízenost Meklenburska nebyla zapomenuta. Ještě v roce 1325 označil sasko-lauenburský vévoda Erich I. Meklenburské jako „vasalli nostri“ (MUB VII, č. 4653, s. 297). V roce 1360 se před Albrechtem II. svých nároků zřekl (MUB XIV, č. 6860, s. 196). O předání země Priegnitz informuje i Lübecký kronikář Dětmar (s. 548), jehož jméno bude ještě níže zmíněno. Podle Waltera Schlesingera zůstalo toto předání pouze na papíře, protože v popisu Braniborska z roku 1373 tento úkon není zmíněn. Schlesinger rovněž upozorňuje na rozdílný přístup Karla IV. k pánům z Werle, kteří přijali v roce 1374 část svých držav jako léno od českého krále, a pánům z Meklenburku coby Karlovým říšským leníkům. Více Hans Kurt SCHULZE, *Karl IV. als Landesherr der Mark Brandenburg*, JBGMOD 27, 1978, s. 225–258, zde s. 245–248. Mírová smlouva z roku 1350 (MUB X, č. 7076 A, B, s. 381–387).

9 Ke koupi hrabství Schwerin více Andreas RÖPCKE, *Der Verkauf der Grafschaft Schwerin 1358*, MJ 124, 2009, s. 47–61.

10 O tom více Erich HOFFMANN, *Das Verhältnis der mecklenburgischen Herzöge Albrecht II. und Albrecht III. zu den skandinavischen Staaten*, in: Nils Jörn — Ralf Gunnar Werlich — Horst Wernicke (edd.), *Der Stralsunder Frieden von 1370. Prosopographische Studien*, Köln — Weimar — Wien 1998, s. 223–248.

mělo být pokrevní spojení jednotlivých vládců. Karel a jeho syn Václav se k podpoře meklenburského kandidáta na dánský trůn, jímž se stal Albrechtův stejnojmenný vnuk Albrecht IV., zavázali již ve smlouvě o sňatku vévody Jana Zhořeleckého, jehož manželkou se měla stát dcera Albrechtova třetího syna Magnuse a Alžběty Pomořansko-Wolgastské. Snoubencům ovšem papež Řehoř XI. neudělil dispenz a Janovou nevěstou se nakonec stala Kateřina Meklenburská, dcera tehdy již švédského krále Albrechta III. Jejich sňatek lze považovat za vyvrcholení lucembursko-meklenburských vztahů.¹¹

Karlův a Václavův závazek k podpoře Albrechta IV. na dánský trůn byl posléze ještě několikrát potvrzen. Je otázkou, nakolik byla Karlova podpora produktem jeho vlastní kanceláře, a zda byl stárnoucí císař vůbec v dohledné době schopen poskytnout svému meklenburskému spojenci účinnou pomoc. Albrechta IV., který se posléze ve svých listinách tituloval jako „rechte erfaname des rikes tho. Danne-marcken...“, podporoval Karel i v době, kdy se dánská říšská rada vyslovila proti meklenburskému kandidátovi. Je pravděpodobné, že si Karel nástupem Albrechta IV. na dánský trůn připravoval pole pro další fázi své severní politiky, kterou již nestihl realizovat. Ani ne tři měsíce po Karlově smrti, v únoru roku 1379, zemřel také vévoda Albrecht II., aniž by stihl završit výše nastíněné smělé plány. Krátce před Albrechtovou smrtí dokončil Ernst von Kirchberg své dílo o dějinách předků meklenburského vévody a jeho země.¹²

Kronikářská tradice se v Meklenbursku utvářela oproti západním a jižním oblastem říše s určitým zpožděním, způsobeným především dlouhým procesem etablování zálabského prostoru v říšských strukturách; o tom svědčí i absence významnější kroniky domácího původu. Jistou stopu zanechal kronikář Přibík Pulkava z Radenína, který měl při sepisování svého díla vycházet ze ztracené braniborské kroniky. Autor se pravděpodobně snažil na přání samotného Karla začlenit dějiny nově získaného Braniborska do dějin českých zemí. Není zcela jisté, zda Přibík Pulkava ze zmíněné kroniky skutečně čerpal, nebo zda vycházel pouze z díla Jindřicha z Antverp, jehož *Traktát o dobytí města Braniboru* bývá považován za nejstarší braniborskou kroniku. Žádného významnějšího navazujícího díla se dlouho nedočkala ani práce Arnolda Lübeckého, jehož *Chronica Slavorum* končí rokem 1215. Své pokračování získala Arnoldova kronika až na konci 14. století z pera františkánského učence Dětmara, působícího na škole při klášteře sv. Kateřiny v Lübecku. Dětmar se věnoval především dějinám města Lübeck mezi lety 1105–1395, nicméně politický význam města ho často zavedl k popisu událostí vrcholné říšské politiky. Příkladem může být Karlova dese-

11 Ke sňatku Jana Zhořeleckého více F. KAVKA, *Vláda*, s. 184, 224. Shrnuje Lenka BOBKOVÁ — František ŠMAHEL (edd.), *Lucemburkové. Česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 753–756.

12 K tomu D. MOHRMANN, *Karl IV.*, s. 380. Potvrzení Karlova závazku *MUB XIX*, č. 10877, s. 79–80. Karel byl tehdy značně zadlužen a musel posunout i výplatu 6 000 hřiven, které Albrechtovi podle zásunbní smlouvy dlužil (*MUB XIX*, č. 10885, s. 85; 11043, s. 244–245). Listiny o Karlově podpoře Albrechta IV. *MUB XIX*, 10877, s. 79–80; 10878, s. 80; 10884, s. 84. Příklady titulatury Albrechta IV. viz *MUB XXI*, 11805, s. 55; 11936, s. 169–171; č. 11937, s. 171–173.

tidenní návštěva města v roce 1375, kterou popsal jak Dětmar Lübecký, tak jeho o něco mladší současník a pokračovatel Hermann Korner. Kornerova *Chronica Novella* z roku 1416 potvrdila roli Lübecku jakožto centra kronikářství v meklenbursko-pomořanské oblasti.¹³

Rýmovanou kroniku Ernsta von Kirchberga, dokončenou podle slov autora 8. ledna 1348, zařadil Roderich Schmidt mezi zemské kroniky pojednávající o osudech Slovanů v Meklenbursku a dějinách pozdějšího teritoria meklenburského vévodství. Odkud její autor pocházel, zůstává stále nezodpovězenou otázkou, ale Kirchbergův meklenburský původ byl zpochybněn již v 19. století. Jeho původ je třeba hledat buď v Durynsku, nebo v braniborském Prignitzu. V každém případě Kirchberg pronikl, pravděpodobně za pomoci vlivného přímluvce, do prostředí meklenburského dvora. Tomu nasvědčuje i zakázka Albrechta II. na sepsání kroniky, jíž chtěl tížádostivý vévoda posílit rodové sebevědomí a podpořit svého stejnojmenného syna ve Švédsku, jehož devatenáctiletou vládu i přes podporu severoněmecké šlechty a několika měst provázely neustálé boje s domácími i zahraničními nepřáteli. Kirchbergova kronika zřejmě neměla oslovit širší čtenářský okruh, ale byla pravděpodobně určena výhradně pro samotného zadavatele, jeho příbuzné a nejbližší členy dvora. Dochovala se ostatně pouze v jediném exempláři, uloženém dnes v Zemském archivu ve Schwerinu.¹⁴

Kirchbergovo konečné dílo udivuje především svým rozsahem. Ačkoliv autor pracoval pod časovým tlakem, dokázal za necelý rok sepsat 185 kapitol o téměř 28 tisících veršů. Hlavním podkladem pro Kirchberga se stala Helmoldova kronika, již jako jeden z prvních přebásnil do střední horní němčiny. Helmoldův text převedený do veršů tvoří v podstatě dvě třetiny celého Kirchbergova díla popisujícího rané dějiny Meklenburska. Pro poslední třetinu svého textu neuvedl autor žádný primární pramen. Víme pouze, že kromě Helmoldovy kroniky využil ještě spis Arnolda z Lübecku, brunšvicou rýmovanou kroniku, genealogii knížat z doberanského kláštera a ně-

13 Původní, blíže neznámá braniborská kronika se nedochovala. Zestručnělé dějiny Braniborska do roku 1319 byly do Pulkavova textu začleněny bez hlubších souvislostí, a to nejprve pouze na okraj páté recenze rukopisu. K tomu více Marie BLÁHOVÁ (ed.), *Kroniky doby Karla IV.*, Praha 1987, s. 572–577, zde s. 575–576. Text Jindřicha z Antverp se rovněž nezachoval v původním znění a oproti Pulkavovi postihl autor jenom krátké období braniborských dějin. Latinský text dostupný v Heinrici DE ANTWERPE, *Tractatus de captione urbis Brandenburg*, Monumenta Germaniae Historica 25, Hannover 1880, s. 482–484. Vývoj kronikářství shrnuje Franz BOLL, *Ueber Meklenburgs Chroniken und Genealogien*, JVMGA 13, 1848, s. 237–241; *Dětmar Chronik*, in: Karl Koppmann (ed.), *Die Chroniken der niedersächsischen Städte*, Lübeck — Leipzig 1884. Ke Karlově návštěvě Lübecku více Erich HOFFMANN, *Der Besuch Kaiser Karls IV. in Lübeck im Jahre 1375*, in: Werner Paravicini (ed.), *Nord und Süd in der deutschen Geschichte des Mittelalters*, Stuttgart 1990, s. 73–95.

14 Odkazy na ilustrace citovány níže podle schwerinského originálu dostupného v digitální podobě na <http://ub-goobi-pr2.ub.uni-greifswald.de/viewer/>. Citace textu z edice Ernst von KIRCHBERG, *Mecklenburgische Reimchronik des Ernst von Kirchberg*, edd. Christa Cordshagen — Roderich Schmidt, Köln — Weimar — Wien 1997. K povaze kroniky více Roderich SCHMIDT, *Zur Mecklenburgischen Reimchronik des Ernst von Kirchberg*, in: Hans Rothe — Roderich Schmidt — Dieter Stellmacher (edd.), *Gedenkschrift für Reinhold Olesch*, Köln — Wien 1990, s. 71–101, zde s. 71–74.

kteřé materiály ze zdejšího rodového archivu. Informačně nejbohatší část Kirchbergova díla představuje jeho poslední třetina. Celou kroniku ovšem nelze jednoznačně označit jako bezúčelnou kompilaci. Kirchberg pro potřeby svého díla kupříkladu změnil názvy kapitol, titulaturu jednotlivých rodových příslušníků či zaznamenal některé informace nepřebírané z Helmolda.¹⁵

Ačkoliv byl zadavatelem díla Albrecht II., jeho vládou se kronika vůbec nezabývá. Své vyprávění ukončil autor smrtí Albrechtova otce Jindřicha II. Lva v lednu 1329. Kirchbergova kronika měla připomenout dávné Albrechtovy slovanské předky honosící se královským titulem, který měl posléze přejít přes potomky posledního obodritského knížete na meklenburské vévody. Královský titul získali předkové Meklenburských od zakladatele obodritské vládnoucí dynastie Niklotovců, kterého Kirchberg chybně označil jménem Billung. Právě od něho lze odvozovat původ „dem Ersten Könige von Obotriten“. Tento první obodritský král měl pocházet z Polska a pod jeho vládu spadalo značné množství kmenů. Kirchberg ve svém výčtu prokazatelně odkazoval na rozlohu obodritského dominia v době vlády knížete Gotšalka v polovině 11. století. Zmínkou o polském původu chtěl zřejmě posílit postavení meklenburského rodu vůči pomořanským rivalům a obhájit případné nároky na země a města, která již „besaz König Billung da mit Königlichem Rechte“.¹⁶

Slovanská etnicita meklenburských předků nehrála pro Kirchberga prakticky žádnou roli. Důležitý byl v první řadě královský titul a dlouhá tradice doložitelná Helmoldovou kronikou. O tom svědčí i zcela ojedinělé iluminace dochovaného rukopisu znázorňující filosofii celého díla. Jméno jejich tvůrce zůstává dodnes neznámé, ale z možných kandidátů není vyloučen ani sám Kirchberg. Kromě králů v plném majestátu či na bitevním poli lze v kronice nalézt vyobrazení některých významných říšských šlechticů, slovanského páru svačícího na louce či Kirchberga samotného.

Slovanské krále zachytil neznámý iluminátor většinou na trůně v plném majestátu třímající v jedné ruce královské žezlo či jablko, ale v druhé vždy tři prapory se znaky Meklenburska (býčí hlava), Rostocku (gryf) a Schwerinu (rytíř na koni). Prapor Meklenburska zde symbolizoval rodovou doménu a ostatní dva prapory nejvýznamnější územní zisky Albrechta II. a jeho otce Jindřicha II. Jiný styl byl zvolen u syna obodritského vládce Gotšalka jménem Jindřich. Ve třicáté osmé kapitole nacházíme bitevní výjev u městské brány Lübecku, z níž podniká Jindřichovo vojsko výpad proti Rujáncům. Z brány vyjíždějí tři rytíři, z nichž každý drží jeden z výše zmíněných tří praporů. Ve čtyřicáté kapitole již nacházíme v čele vojenského tažení samotného Jindřicha. Vévoda je umístěn ve zdobné iniciále a znázorněn jako již postarší muž oděný v brnění odpovídajícím Kirchbergově době a s královskou korunou na hlavě. Jindřicha doprovázejí tři rytíři se stejnými třemi prapory. Tento styl nezůstal ome-

15 Více k pramenům Christa CORDSHAGEN, *Der Einfluss der Kirchberg-Chronik auf die Geschichtsschreibung, insbesondere die Reimchronik Nikolaus Marschalk*, MJ 115, 2000, s. 25–42, zde s. 27. Kirchberg například udává v kapitole 103 jméno Pribislavovy manželky, která měla být dcerou norského krále (E. KIRCHBERG, *Mecklenburgische Reimchronik*, 103, s. 260). Tuto informaci nepřebíral z Helmolda a patrně jí chtěl podložit staré vazby Meklenburských na skandinávský prostor.

16 Vše E. KIRCHBERG, *Mecklenburgische Reimchronik*, 10, s. 22–23.

zený pouze na ilustrace „slovanských“ králů. V sedmé kapitole například třímá Karel III. Tlustý rovněž tři praporce, jež symbolizují znovusjednocení kdysi jednotné karolinské říše pod jeho vládou. Kirchberg se tedy jak ve svém textu, tak i v iluminacích pokoušel obhájit celistvost a sounáležitost původního dominia obodritských králů, přímých předchůdců meklenburských vévodů.¹⁷

Ačkoliv se Kirchbergova kronika dochovala pouze v jediném exempláři, který pravděpodobně nebyl zcela dokončen, nemohla naprosto zapadnout. Bezprostředního nástupce se Kirchberg dočkal však až o téměř sto dvacet let později v osobě Mikuláše Marschalka, působícího zpočátku 16. století na univerzitě v Rostocku. Ve svém rozsáhlém díle nacházel Marschalk inspiraci nejen v Kirchbergově kronice, nýbrž i v práci svého předchůdce na rostocké univerzitě Alberta Krantze. Podobně jako Ernst Kirchberg i Mikuláš Marschalk pronikl do širšího okruhu tehdejšího meklenburského vévody Jindřicha V., který po dlouhé době oživil zájem o historii svého rodu.¹⁸

Po krachu severní politiky Albrechta II. a zejména sesazení Albrechta III. ze švédského trůnu v roce 1389 se Meklenbursko ocitlo na dlouhou dobu v krizi. Ambice Albrechta II. přivedly v konečném důsledku zemi do dluhů, s nimiž se jeho následníci potýkali ještě následujících 150 let. Tomuto nepříznivému vývoji učinil v poslední čtvrtině 15. století přítrž vévoda Magnus II., jehož finanční a správní reformy znovu stabilizovaly oslabené Meklenbursko, čímž ze středověkého decentralizovaného útvaru učinil centrálně řízené panství raného novověku. Magnusova úspěšná politika, která mimo jiné posílila Meklenbursko vůči říši, umožnila za vlády jeho syna Jindřicha oživit myšlenku na znovuzískání ztracených pozic. Stejně jako Albrecht II. i Jindřich V. vládl od roku 1503 společně se svým bratrem Albrechtem VII. Na rozdíl od Albrechta II. a Jana I., jež svého sourozence často zastupoval, se mezi bratry neutvořilo tak silné pouto umožňující efektivní spolupráci. Dobrodružná a někdy až svéhlavá povaha Albrechta VII. se často dostávala do kontrastu s Jindřichovou umírněností a opatrným jednáním. Jejich spory položily do budoucna základy pro další rozdělení meklenburského panství a rovněž pro konfesijní rozkol rodu.¹⁹

Mikuláš Marschalk, narozený kolem roku 1470, výše nastíněné události zažil a některé informace mohl mít přímo z první ruky. Tomu napomáhalo především jeho dlouhodobé přátelství s vévodským kancléřem Kašparem von Schöneich, s nímž se seznámil někdy po roce 1510, kdy se Marschalk přestěhoval do Rostocku. Schöneich pravděpodobně Marschalkovi zpřístupnil kroniku Ernsta Kirchberga, z níž posléze čerpal. Během následujících deseti let vytvořil Marschalk čtyři práce o dějinách meklenburských vévodů. Pro potřeby tohoto příspěvku jsou podstatná především díla *Chronicon der Mecklenburgischen Regenten Reim-Weise* a *Vitae Obetritarum sive rerum ab*

17 E. KIRCHBERG, *Mecklenburgische Reimchronik*, 12r; 15v; 24r; 40r; 42v; 9r.

18 K tomu více Andreas RÖPCKE, *Nikolaus Marschalks „Ein Auszug der Meckelburgischen Chronicken“* — *Die erste gedruckte mecklenburgische Chronik auf Deutsch*, MJ 115, 2000, s. 43–72.

19 Ke vztahu Meklenburska k říši více Elfie-Marita EIBL, *Mecklenburg und das Reich am Ausgang des Mittelalters*, MJ 121, 2006, s. 35–67. K vládě Magnuse II. dále Oliver AUGÉ, *Fürst an der Zeitenwende: Herzog Magnus II. von Mecklenburg (1441–1503)*, MJ 119, 2004, s. 7–40. Stručněji shrnuje Ch. CORDSHAGEN, *Mecklenburg*, s. 47.

Obetritis gestarum libri quinque, které se stalo jakousi vstupní studií k další Marschalkově slavné práci *Annales Herulorum ac Vandalorum*. Právě tímto pojednáním si autor zřejmě vysloužil přízeň vévody Jindřicha V., o čemž svědčí skutečnost, že byl v roce 1526 pohřben v rodovém doberanském klášteře, kde mu samotný Jindřich nechal zhotovit náhrobek s nápisem.²⁰

Na rozdíl od Kirchberga, který již v předmluvě chválil Helmoldovo dílo, se Marschalk o svých pramenech příliš nerozepisoval. V každém případě je mu nutno přiznat velice dobrou znalost antické mytologie a klasických autorů, poněvadž ve svém vyprávění prodloužil tradici meklenburských vévodů až do časů amazonek a Alexandra Velikého. V Alexandrově vojsku měl sloužit i muž jménem Anthyrius, jenž dosáhl vysoké hodnosti. Po Alexandrově smrti se vydal se svými následovníky, kteří se řecky nazývali Obodrity a jejichž jméno vykládal Marschalk jako „bunte Garde“ — silná garda, do oblasti Baltského moře. Anthyrius se měl posléze oženit s gótskou (tj. švédskou) princeznou a jeho přímý potomek zase s dcerou ze skandinávského rodu. Toto silné spojení mezi předky meklenburských vévodů a severských království měla Marschalkovým současníkům potvrzovat vláda Albrechta III. ve Švédsku mezi lety 1364–1389. Nově osídlená oblast Meklenburska a s ní i Anthyriovi potomci získali znak podle býčí hlavy ze štítu jednoho z rytířů. Býčí hlava upomínala na jeho statečnost a byla odvozena od jména Alexandrova koně Bukefala, což je složenina řeckých slov *bous* (vůl, býk) a *kefalé* (hlava).²¹

Další Marschalkovo dílo *Annales Herulorum et Vandalorum* z roku 1521 postrádá proti Kirchbergově kronice pevnější konstrukci. Své kladné vlastnosti měli meklenburští vévodové zdědit po kmeni Herulů, obývajícím v dávných časech území jejich vévodství. Antický kmen Herulů použil autor jako most mezi starověkem a středověkem. Pro středověké Obodrity sehrál podle Marschalka významnou roli především král Billung, „der war der mächtigst unter ihnen fast“. Na rozdíl od Kirchberga jej ovšem nepovažuje za zakladatele rodu.²²

Naproti tomu jeho výklad o původu kmene Vandalů, sídlících původně na březích Odry, nepůsobí příliš přesvědčivě. Marschalk rozlišoval explicitně mezi antickými Vandaly a středověkými Slovany. Na druhé straně ovšem tvrdil, že Slované a Vandalové jsou jeden a týž kmen, který měl při svém stěhování do Evropy převzít jméno *Scloi*. Kmen Vandalů využil v souvislosti s rodem Meklenburských již Albert Krantz, Marschalkův předchůdce na rostocké univerzitě. Krantz ovšem přímo spojoval Van-

20 Více Ch. CORDSHAGEN, *Der Einfluss*, s. 30; *Chronicon der mecklenburgischen Regenten etc. Reim-weise*, in: Ernst Joachim de Westphalen (ed.), *Monumenta inedita rerum Germanicarum praecipue Cimbricarum et Megapolensium I*, Leipzig 1739, s. 561–646; *Vitae Obetritarum sive rerum ab Obetritis gestarum libri quinque*, in: tamtéž II, s. 1501–1574; *Annales Herulorum ac Vandalorum*, in: tamtéž I, s. 325–340. K textu Marschalkova náhrobku více Otto KRABBE, *Die Universität Rostock im 15. und 16. Jahrhundert*, Schwerin 1854, s. 457–458.

21 *Chronicon der mecklenburgischen Regenten*, s. 566–567.

22 Marschalkovy antické prameny shrnuje Thomas ELSMANN, *Germanen, Antike und Amazonen: Nikolaus Marschalk und seine Verarbeitung antiker Quellen und Mythen*, MJ 116, 2001, s. 57–75, zde s. 63–65.

daly se Slované, kdežto Marschalk je dále přiřadil k pánům z Werle, jež později napojil na hlavní meklenburskou linii.²³

Marschalk tímto způsobem prodloužil Kirchbergovu linii slovanských králů do doby Alexandra Velikého. Jeho popis jednotlivých vládců a jejich manželek je zcela smyšlený stejně jako pětáctýřicet miniatur, jimiž byl opatřen dedikační exemplář pro Jindřicha V. Ilustrace jsou bez výjimky schematické, idealizované a v porovnání se zdobnými iniciálami Kirchbergovy kroniky poněkud méně propracované. Podle Michaela Bischoffa nejsou pro dějiny umění příliš významné. Jednotliví obodritští „králové“ jsou většinou znázornění v královském majestátu nebo ve své zbroji. V některých případech se neznámý autor snažil vyzdvihnout význam obodritských „králů“. Vedle trůnu krále Mstivoje byl přimalován dokonce i bílý lev. Naproti tomu Niklot a jeho syn Pribislav se na miniaturách objevují bez jakýchkoli královských insignií. Královské portréty nejsou sice tak schematické jako u Kirchberga, ale také neobsahují žádný symbolický či legitimizační význam.²⁴

Kronika končí vládou Jindřicha V., přičemž aktuální událostí byla pro autora ještě smrt první Jindřichovy manželky Uršuly Braniborské 18. září 1510. Vévodův druhý sňatek o tři roky později již nezmínil. Díky Marschalkovi se slovanští Obodrité dostali do středu dynastického sebeuvědomění Meklenburských. Jeho rýmovaná kronika a další díla se staly velice populárními, o čemž svědčí i počet dochovaných rukopisů a opisů. Svoji popularitu si Marschalk udržel až do konce 17. století. Je zajímavé, že historikové až na několik výjimek, jako kupříkladu Andreas Mylius, přijímali autorův smyšlený koncept bez větších námitek. Právě Marschalkova kronika představuje renesanční pojetí Kirchbergova konceptu rodové tradice, přičemž jeho vyprávění mohlo posloužit pro podporu některých plánů Jindřicha V. a jeho bratra Albrechta VII. V popředí zde stojí především pozdější neúspěšná kandidatura Albrechta VII. na dánský a švédský trůn. Stejně jako v době Ernsta Kirchberga se ovšem podobné ambice nedočkaly svého naplnění a Marschalkovo dílo se vedle rýmované kroniky Ernsta Kirchberga stalo další trpkou vzpomínkou.

Výše nastíněný vývoj středověkého Meklenburska, v jehož pozadí proběhl rovněž proces utváření rodové sebe prezentace, představuje značně rozsáhlou problematiku, která není omezena pouze na osoby Ernsta Kirchberga a Mikuláše Marschalka. Líčení jednotlivých událostí a souvislostí je pro rozsah této studie omezeno na problematiku příčin úpadku a následného vzestupu rodu Meklenburských v hektickém procesu

²³ O roli kmene Vandalů a Herulů u Kirchberga, Krantze a Marschalka více Werner GÜNTER, *Ahnen und Autoren. Landeschroniken und kollektive Identitäten um 1500 in Sachsen, Oldenburg und Mecklenburg*, Historische Studien 467, 2000, s. 189–197.

²⁴ Shrnuje Michael BISCHOFF, *Geschichtsbilder zwischen Fakt und Fabel. Nikolaus Marschalks Mecklenburgische Reimchronik und ihre Miniaturen*, Berlin 2006, zde s. 13. V obou případech se jedná o znázornění obodritských králů s typickými atributy moci odpovídající době obou autorů. Více Christian LÜBKE, *Barbaren, Leibeigene, Kolonisten. Zum Bild der mittelalterlichen Slaven in der deutschen Geschichtswissenschaft*, in: Matthias Hardt (ed.), *Inventing the Pasts in North Central Europe. The National Perception of Early Medieval History and Archaeology* (Gesellschaften und Staaten im Epochenwandel 9), Frankfurt am Main 2003, s. 155–193, zde s. 161.

začleňování jejich země do říšských struktur. Příklad meklenburských vévodů představuje zajímavý materiál k dosud ne zcela vytěženému tématu vývoje šlechtického sebevědomí na přelomu středověku a novověku a tvoří též nedílnou součást teritoriálně mocenských procesů na severu říše v době, kdy do ní zasahoval Karel IV. i jeho dědicové.²⁵

RÉSUMÉ:

The rise of the House of Mecklenburg in the first half of the 14th century also marked the beginning of the evolution of a specific self-presentation of the family and of the genealogy and heraldry tales of the Mecklenburgs. The first family chronicle was written for Albrecht II. by Ernst Kirchberg. In this work, Kirchberg pointed out the Slavic roots of the Mecklenburgs. To support Albrecht's ambitious plans, Kirchberg needed to find evidence of some royal ancestry. He did so through the ancient Obotritic „kings“ who passed the royal blood on to duke Pribislav. Kirchberg's philosophy is supported by unique illustrations, preserved in a single copy of his chronicle. Each of the Obotritic kings was portrayed with three flags by an unknown artist, thus symbolising the ancient union of the three main territories ruled by the Obotrites. One of those regions was Schwerin, lost in 1167 and bought back by Albrecht II. in 1358. To support his data, Kirchberg used the Latin-written Helmold's chronicle. He was also the first to translate and re-rhyme it into Middle High German.

Kirchberg's construct didn't have a direct follower for over a hundred years. This was due to the weakened power of the House of Mecklenburg after the death of Albrecht II. and the ensuing failure of his foreign policy. The loss of the Swedish crown and huge debt were more important than the fabrication of family history. It was a scholar of Rostock named Nicolaus Marschalk who, in the beginning of the 16th century, wrote four detailed volumes dedicated to the history of the Mecklenburg area and the family history of duke Heinrich V. He was inspired by Kirchberg's chronicle, but he extended the Mecklenburg family tradition back to the days of Alexander the Great and the mythic Amazons. Marschalk's and Kirchberg's work is thus a telling example of historiography of Medieval and Early Modern era, often an extension of the wishes and the politics of the given political élite.

Mgr. Jan Tomášek je doktorandem Ústavu českých dějin FF UK. Zabývá se dějinami raného středověku se zaměřením na společensko-politický vývoj Polabských Slovanů (Vulkanec@seznam.cz).

25 K příkladům dalšího projevu rodové prezentace může být počítána obrazová galerie doberanského kláštera. K tomu více Ilka MINNEKER — Dietrich POECK, *Herkunft und Zukunft zu Repräsentation und Memoria der mecklenburgischen Herzöge in Doberan*, MJ 114, 1999, s. 17–48.